

УДК 904:911.37(477.8–192)“01/04”

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСЕЛЕННЯ ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ У ПІЗНЬОРИМСЬКИЙ ЧАС

Ярослав ОНИЩУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка;
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000
e-mail: onyshchuk@ukr.net*

Розглянуто проблему поширення племен вельбарської культури на території Волино-Подільського пограниччя. На основі матеріалів із поселень Кобилля, Дудин II, Малинище I, Суховоля IV та інших висловлено припущення, що готи заселили досліджуваний ареал одночасно з освоєнням Західної Волині в останній чверті II ст. На рубежі III ст. цей район став своєрідним “плацдармом” для інфільтрації германців у райони Середнього Подністер’я та Південного Побужжя. Перебуваючи на нижчому рівні розвитку матеріальної і духовної культури прийшла германська людність потрапила у сферу активних провінційно-римських впливів і стала одним із компонентів поліетнічної черняхівської культури.

У західній частині Волино-Подільського пограниччя спостерігається скупчення пам’яток черняхівської верхньодністерської локальної групи. Матеріали поселень Ріпнів II, Ракобовти, Неслухів, Черепин та інших дають підстави стверджувати, що її носіями були слов’янські племена. Етноконтактна зона між германцями і слов’янами мала б проходити приблизно в межах стику Гологірського та Вороняцького кряжів, де відкрито найбільш західне вельбарське поселення Йосипівка III.

Верхня хронологічна межа більшості поселень вельбарської культури визначена другою половиною–кінцем IV ст. Рубежем IV–V ст. датують багаті готські скарби на Волині. Матеріали з пам’ятки Дудин II дають змогу припустити, що на Волино-Подільському пограниччі готи проживали ще в гунський час. Відповідь на питання, що саме змусило вельбарське населення раптово залишити свої давні поселення на цій території, зможуть дати розкопки пам’яток у безпосередній гото-слов’янській контактній зоні.

Ключові слова: Волино-Подільське пограниччя, вельбарська культура, черняхівська культура, етнокультурні впливи, етноконтактна зона, поселення, могильники.

Волино-Подільське пограниччя – це географічний район на північному краю Подільської височини, який є вододілом між правими притоками Прип’яті та лівими притоками Дністра. Він охоплює низку горбистих пасм Гологоро-

Кременецького кряжу (включно з Давидівським плато), а також височини та низовини, що прилягають до нього. Досліджувана територія простягається на відстань близько 200 км від Розточчя на заході – до витоків р. Вілії на сході, в межах Львівської, Тернопільської і, частково, Рівненської областей.

Проблеми етнокультурної історії Волино-Подільського пограниччя в період другої чверті I тисячоліття н. е. тією чи іншою мірою розглядали дослідники у різних монографіях і статтях загального характеру. І. Винокур вважав цю територію одним із районів формування черняхівської культури. У низці праць автор наголошував, що саме на Волині і Поділлі внаслідок активних взаємовпливів зарубинецької та пшеворської культур проходило формування слов'янських підоснов поліетнічної черняхівської культури [Винокур, 1970, с. 27–33; 1997, с. 51; 2003а, с. 139–147; 2003б, с. 51–55 та ін.]. Ю. Кухаренко долучав пограниччя в ареал поширення волинської групи полів поховань, розуміючи під цією назвою гото-гепідську культуру [Кухаренко, 1970, с. 58]. Б. Строцьєнєв припускає можливість існування на Західному Поділлі германо-слов'янської контактної зони. Він дійшов висновку, що у другій чверті I тисячоліття н. е. цю територію одночасно населяли дві етнічні групи: автохтонна – слов'янська, та прийшла – германська [Строцьєнєв, 2011, с. 35]. На присутність “західно-європейських традицій” у комплексах ліпної кераміки черняхівської культури Північного Поділля та Південного Побужжя наголошували в дослідженнях останніх років В. Тиліщак [Тиліщак, 2011, с. 111–122] і О. Милашевський [Милашевський, 2014, с. 96–132].

Отже, Волино-Подільське пограниччя є одним із районів, де у другій чверті I тисячоліття н. е. відбувалися складні етнокультурні процеси. Це було викликано його географічним розташуванням на перехресті міграційних і торговельних шляхів. Досліджуваний район був своєрідною зоною зіткнення груп різноетнічної людності, територією, де в результаті взаємодій різних археологічних спільнот формувалися своєрідні риси матеріальної та духовної культури місцевого населення.

Як відомо, пам'ятки вельбарської культури в межах Східної Європи поширені в Білоруському Побужжі, Турово-Пінському Поліссі, Західній Волині (до р. Горинь) та Північному Поділлі [Абашина, Козак, Синиця, Терпиловський, 2012, с. 95], а також на Південному Бузі [Козак, 1992, с. 103]. Дослідження свідчать, що готські племена осіли на цій території щонайменше на 50–70 років, витіснивши звідти місцеве слов'янське населення зубрицької культури [Козак, 1998, с. 44].

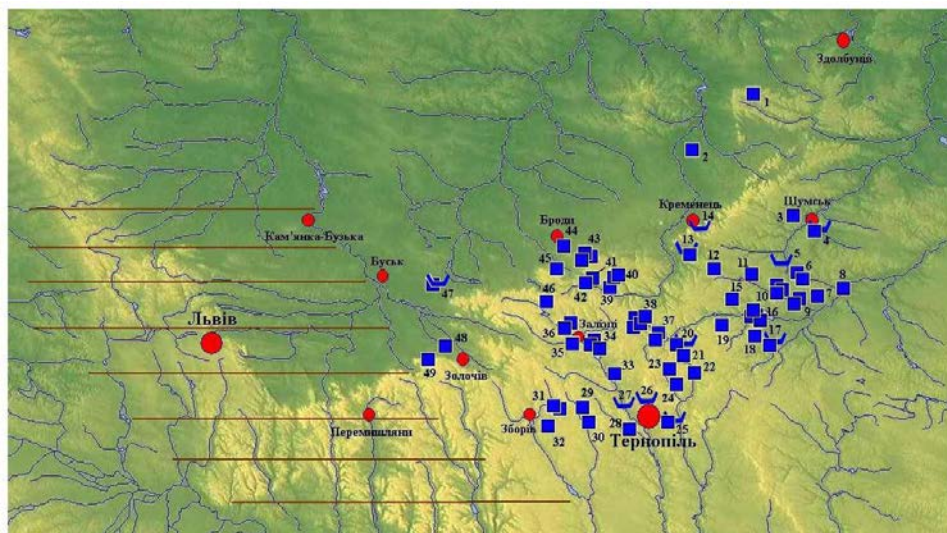
Ще не так давно вважалося, що на Волино-Подільському пограниччі вельбарські старожитності відомі лише у вигляді культурних впливів у комплексах черняхівської культури (Костянець, Вікнини Великі, Кобилля) [Козак, 1988, с. 134; Строцьєнєв, 1998, с. 197]. Однак ширші дослідження,

проведені на деяких пам'ятках пізньоримського часу, засвідчують існування тут самотніх вельбарських комплексів, численні аналогії до яких відомі з території Західної Волині та Повіслення. На поселенні в с. Кобилля Збараського району Тернопільської області виявлено характерні для вельбарської культури великі наземні житла, ліпний посуд, прикраси, знаряддя праці тощо [Строцький, 1998, с. 196–197; 2005, с. 453–463]. Аналогічна ситуація спостерігається на пам'ятках Дудин II, Накваша I, Малинище I, Суховоля I, VII, Броди I, Йосипівка III. У керамічному матеріалі тут представлені чи не всі форми ліпного посуду, за типологією Р. Волонгевича [Wołagewicz, 1993]. На деяких поселеннях вельбарська ліпна кераміка становить доволі значний процент, наприклад, у Малашівцях – 80 % [Строцький, 2008, с. 121], приблизно стільки ж її на поселенні Суховоля VII. У Малинищі, під час розкопок землянкової споруди, які провів автор у 2013 р., кількість знайденого у ній ліпного посуду становила 70–75 %.

Найімовірніше, що одночасно з освоєнням в останній чверті II ст. н. е. території Західної Волині, готи заселили не тільки Волино-Подільське пограниччя, а й північні райони Поділля. Сприятливі для проживання, землеробства і придомного скотарства ґрунти спонукали до заснування тут довготривалих поселень (Кобилля, Дудин II, Малинище I, Йосипівка III). На рубежі III ст. н. е. ця територія стала своєрідним “плацдармом” для інфільтрації германців у середовище черняхівської культури у Середньому Подністер'ї та Південному Побужжі.

Вельбарські старожитності на досліджуваній території найкраще простежуються в районі Вороняцького і Кременецького горбогір'їв (рис. 1). Вони представлені як поселеннями, так і могильниками, і розташовані в подібних до Західної Волині топографічних умовах. Наприклад, пам'ятка Очеретне II на Тернопільщині розміщена на східному та південно-східному схилах першої надзаплавної тераси лівого берега невеликого струмка (басейн рік Добринь–Горинь) [Строцький Б., Строцький Л., 2000, с. 195]. Поселення Кобилля лежить на правому березі р. Гніздична (басейн Дністра) на чотирьох мисах, схили яких обернені до сходу [Строцький, 1998, с. 196]. Селище Накваша I простягається вздовж пологого схилу правого берега р. Ікви, на південно-західній околиці присілка Саварин (ур. На Саварині). Знахідки трапляються на поверхні двох розлогих пагорбів, розділених долиною [Онищук, 1998, с. 212].

Обираючи місце для осідку, носії вельбарської культури звертали увагу на особливості навколишнього рельєфу, який би захищав їх від несприятливих погодних умов. Наприклад, поселення Дудин II займає північно-східний пологий схил правого берега р. Ікви. З півночі та північного сходу до нього прилягають широкі річкові заплави. Високі пагорби другої надзаплавної тераси захищали пам'ятку від вітрів з півночі та півдня. У ще кращих топографічних умовах розташоване селище Малинище I. Зі сходу та півдня пам'ятка оточена

Вельбарські та вельбарсько-черняхівські пам'ятки Волино-Подільського пограниччя і суміжних районів:

- - поселення; ▤ - могильники: 1-Костянець, 2-Дитиничі, 3-Рохманів, 4-Шумськ, 5-Новостав, 6-Малі і Великі Дедеркали, 7-Загірці, 8-Лепесівка, 9-Якимівці, 10-Гриньківці, 11-Матвійіві, 12-Горинка, 12-Рудка, 14-Кременець, 15-Вікниці Великі, 16-Борсуки, 17-Бережанка, 18-Синівці, 19-Бодаки, 20-Чеснівський Раковець, 21-Гніздична, 22-Заруддя, 23-Кобилля, 24-Іванчани, 25-Чернелів Руський, 26-Біла, 27-Чистилів, 28-Почагинці, 29-Сировари, 30-Озерна, 31-Беримівці, 32-Кудобинці, 33-Малашівці, 34-Мшанець, 35-Загірці, 36-Серетець, 37-Очеретне, 38-Іванія, 39-Дудин, 40-Крутів, 41-Накваша, 42-Лукаші, 43-Суховоля, 44-Броди, 45- Суходоли, 46-Малинише, 47-Йосипівка, 48-Княже, 49-Майдан Гологірський.
- ▬ – Територія поширення Верхньодністерського локального варіанту черняхівської культури.

Рис. 1. Етнокультурна ситуація на Волино-Подільському пограниччі та суміжних районах у пізньоримський час.

старицею безіменного струмка, зі заходу омивається потоком Серет Малий (басейн р. Серет). Із трьох сторін (сходу, заходу і півдня) вона добре захищена пагорбами, які домінують над цією місцевістю.

Археологічні дослідження готських поселень Волино-Подільського пограниччя засвідчили наявність на них різних типів житлових і господарських будівель. Житла переважно наземної конструкції, середніх та великих розмірів, часто склалися з кількох приміщень під одним дахом – житлового та господарського. Стіни дерев'яні або глинобитні, зрубною та каркасно-стовпою конструкції. Опалювальними пристроями слугували вогнища і глиняні печі. Такого роду споруди знайдені у Вікнинах Великих, Кобиллі, Дудині II, Накваші I, Йосипівці III та ін.

Важливою складовою духовної культури вельбарського населення Волино-Подільського пограниччя є його поховальна обрядовість. Могильники розташовані переважно на домінуючих вершинах або пологих схилах пагорбів. Вони ґрунтові, основним типом захоронень є ямні тілоспалення. Відомі також й

38 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2014. Випуск 18
інгумаційні поховання, переважно, північної орієнтації. Кістяки лежать на боці, з підігнутими ногами або на спині у випростаному положенні. Окремі захоронення, більш пізні, орієнтовані на захід і пов'язані з поширенням серед готів християнства.

До групи тілопокладень відносять так зване князівське поховання в Рудках, розташоване в межах Кременецького горбогір'я [Сункаловський, 1936, с. 349–353]. Воно було випадково відкрите ще у 1936 р. під час будівництва дороги. Могила знаходилася на пологому схилі пагорба при долині безіменного потічка (притоки Ікви). У ній, на глибині 2,1 м, лежав чоловічий кістяк у випростаному положенні, орієнтований головою на північний захід. Біля скелета знаходився багатий інвентар: на черепній коробці стояла глиняна ліпна посудина, накрита більшою бронзовою мискою. Біля лівого плеча – глиняний, прикрашений геометричним орнаментом, глечик. По обидві сторони тазу – ще три гончарні миски. Чотири посудини, виготовлені на гончарному крузі, поставлено біля стоп ніг. Там само знаходилися ліпна миска, бронзовий казан та невеликий скляний кубок. Окрім того, в похованні виявлено фібулу, дві срібні шпори та ніж, два гральні камені, а також кілька кісток свині [Сункаловський, 1936, с. 350; Кухаренко, 1980, с. 83–86, табл. XXXI–XXXII]. За характером виявленого матеріалу можна датувати пам'ятку першою половиною IV ст. н. е.

Біля с. Чеснівський Раковець Збаразького району Тернопільської області відкрито біритуальний могильник. За час його дослідження (1962–1963, 1985, 1989 рр.) там знайдено 27 захоронень (19 інгумацій, 8 кремацій). Поховані переважно лежали у випростаному положенні, в окремих випадках зі складеними на грудях руками та підігнутими ногами. Орієнтація кістяків, головно, північна. В одному випадку покійник був покладений головою на захід [Івановський, Кокowski, 1995, с. 228, рис. 7]. У трьох інгумаційних похованнях простежено обрядове посипання остеологічних залишків деревним вугіллям та попелом [Винокур, Островський, 1967, с. 146, 155; Гей, 1990, с. 110]. Цей ритуал трапляється також у черняхівській культурі і, на думку Г. Нікітіної, був пов'язаний з віруваннями тогочасного населення в очисну силу вогню [Никитина, 1985, с. 84].

Кремаційні захоронення належать до урнового типу. На відміну від інших тілопальних захоронень (Дитиничі, Брест-Трішин) у Чеснівському Раковці більшість урн знаходилася в перевернутому положенні, накриваючи кальциновані рештки зверху. Доволі часто разом із перепаленими останками наявні залишки ритуального вогнища – вуглики і попіл.

Супровідний інвентар у похованнях представлений кружальною і ліпною вельбарською керамікою, предметами побутового характеру, прикрасами тощо. В окремих захороненнях простежено залишки яєчних шкаралуп (пох. 22) та

перепалені камені (пох. 26) – елемент, притаманний для могильників на території Польщі.

Очевидно, що готські племена залишили й поховальну пам'ятку Йосипівка I, локалізовану неподалік синхронного поселення Йосипівка III. Могильник розташований на пологому мисі на південно-західній околиці однойменного села Буського району Львівської області. Рятівними розкопками, проведеними НДЦ “Рятівна археологічна служба” ІА НАН України у 2007 р., тут виявлено чотири кремаційні поховання. У трьох із них перепалені кістки були розкидані по всій площі могильної ями, в четвертому – знайдено залишки урни. Треба зауважити, що подібно до тілоспалень у Чеснівському Раковці, кремовані залишки тут також були накриті перевернутим фрагментом придонної частини горщика. Крім того, в цій могилі виявлено два вапнякові камені. У похованні № 2 серед кальцинованих кісток знайдено дрібні вуглики [Милян, Осаульчук, 2010а, с. 61–62].

На сьогодні невизначеною зостається етнокультурна належність могильників пізньоримського часу зі суміжної із пограниччям зони Тернопільського плато (Чернелів Руський, Біла, Чистилів, Токи та ін.). На думку І. Герети, ці пам'ятки залишили носії черняхівської культури. Однак дослідник зазначав, що “у Чернелеві Руському близько 20 поховань містять ліпний посуд вельбарського типу. Три поховання із Токівського могильника також мають типову вельбарську кераміку”. Наявність в одних комплексах відмінних культурних елементів він пояснював спільним проживанням у цій місцевості різних племен, що призвело до переплетіння різноманітних культурних явищ [Герета, 1995, с. 155]. На належності названих поховальних пам'яток до черняхівської культури наголошує Б. Строць. Водночас він вважає, що територія Тернопільського ландшафтного регіону в пізньоримський час була заселена прийшлим германським населенням [Строць, 2008, с. 129].

Найближче до вирішення проблеми етнічної належності Чернелево-Руського і Токівського могильників підійшов В. Тилішак. На основі вивчення характеру поховальної обрядовості та супровідного матеріалу першого із них дослідник виділив декілька властивих для нього культурних компонентів: вельбарський, пшеворський (центральноевропейський), місцевий (“дністерський”), “дунайський”, представлений провінційно-римськими імпортами і, можливо, похованнями східної орієнтації, а також “сарматський”. В. Тилішак припустив, що людність, яка заснувала могильник в Чернелеві Руському, прийшла з території сучасної Польщі і належала до творців масломенської групи вельбарської культури [Тилішак, 2013, с. 13–14]. Подібна картина спостерігається й у комплексах Токівського некрополя. Значна частина виявленої в похованнях ліпної кераміки має аналогії у вельбарській культурі. В окремих випадках також простежуються пшеворські та місцеві

40 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2014. Випуск 18 (східноєвропейські) традиції [Гилішак, 2014, с. 209]. Безумовно, перебуваючи в безпосередніх контактах з місцевими черняхівськими племенами Верхнього і, частково, Середнього Подністер'я, прибульці в швидкому часі перейняли елементи матеріальної культури останніх – кружальний посуд, деякі типи прикрас, тришарові гребені тощо. Інтенсивні провінційно-римські впливи, а також участь представників готських громад цієї території в “готських війнах” у Подунав'ї, позначені появою в похованнях дорогих імпортованих виробів і привезених з дунайського лімесу “трофеїв”. На нашу думку, цілком логічно є наявність у похованнях Чернелево-Руського, Токівського та інших могильників Тернопільського плато слов'янських і навіть сарматських елементів. Це явище можна пояснити тим, що у зв'язку з обставинами політичного та економічного характеру якась частина місцевої людності, захоплені в полон і привезені з інших земель ремісники і навіть раби намагалися адаптуватися в германському середовищі, поступово переймали звичаї та поховальний обряд своїх сюзеренів і, таким способом, полегшували васальну залежність від них.

Отже, пам'ятки пізньоримського часу на території Тернопільського плато були засновані вельбарськими племенами. Перебуваючи на нижчому рівні розвитку матеріальної і духовної культури прийшла германська людність потрапила у сферу активних провінційно-римських впливів. Вона засвоїла передові на той час елементи черняхівського побуту та господарства і швидко втративши свою ідентичність, стала одним із компонентів поліетнічної черняхівської культури.

Дещо іншою виглядала ситуація на Волино-Подільському пограниччі та Західній Волині. Навіть у IV ст. н. е. мешканці поселень Дудин II, Накваша I, Малинище I, Суховоля I та інших не втратили своєї самотності. На рівні з кружальною керамікою тут і надалі продовжують користуватися ліпним посудом вельбарського типу, кількість якого в керамічних комплексах може нараховувати від 20 до 30 % [Онищук, 2012, с. 303].

Як вже було зазначено, вивчення пам'яток другої чверті I тисячоліття н. е. на Волино-Подільському пограниччі свідчить, що вони були залишені двома групами різноетнічного населення: слов'янським і германським. Перша з них локалізується в західній частині досліджуваної території та становить одну групу зі старожитностями черняхівської культури Верхнього Подністер'я (див. рис. 1). Це стосується, насамперед, поселень зони Давидівського і Гологірського країв та суміжних із ними територій (Ріпнів II, Ракобовти, Черепин, Неслухів, Сокільники, Львів та ін.). У східній частині пограниччя, в межах Вороняцького і Кременецького горбогір'їв, проживали носії вельбарської культури – племена готів. На сьогодні найбільш західною вельбарською пам'яткою в цьому районі є поселення Йосипівка III, розташоване на відстані 23 км від черняхівського селища у Ракобовтах на Західному Бузі. У результаті розкопок там виявлено

залишки більше ста різноманітних об'єктів. Серед них кілька заглиблених жител, господарські споруди, вогнища відкритого типу, майстерні, колодязі [Пашкевич, Милян, 2010, с. 5], а також велика кількість характерного керамічного матеріалу. На жаль, результати розкопок наразі повністю не опубліковані. У науковий обіг було введено лише матеріали палеоботанічних досліджень пам'ятки [Пашкевич, Милян, 2010] та інформацію про її водозабезпечення [Милян, Осаульчук, 2010б, с. 54–56]. Отже, етноконтактна зона між германцями і слов'янами мала б проходити приблизно в межах стику Гологірського та Вороняцького кряжів.

На думку Б. Строцень, верхня хронологічна межа більшості поселень вельбарської культури Волино-Подільського пограниччя та північного Поділля датується III–IV ст. н. е., однак деякі із них можуть виходити й за межі IV ст. [Строцень, 2008, с. 74]. Зокрема, золота підвіска з поселення Дудин II свідчить, що найпізніші пам'ятки припинили своє існування уже в гунський час [Онищук, 2007, с. 72–76]. Рубежем IV–V ст. н. е. датують багаті готські скарби на Волині [Козак, 1999, с. 88]. Як вважав Д. Козак, вони були заховані під час “надзвичайно драматичної ситуації, що склалася для готів Волині у цей час” [Козак, 1999, с. 91]. Відповідь на питання, які саме події змусили германське населення раптово залишити свої давні поселення в Західній Волині зараз дати важко. Ймовірно, в майбутньому цю проблему зможе розв'язати дослідження їх пам'яток саме на межі Західної Волині і Поділля – зоні безпосередніх контактів між германським і слов'янським населенням.

Отже, проведені археологічні розкопки дали важливий матеріал до вивчення проблеми заселення Волино-Подільського пограниччя у другій чверті I тисячоліття н. е. Подальші роботи дадуть змогу відповісти на складні питання взаємостосунків готів і слов'ян, а також наблизити до розв'язання питання історичної долі вельбарської культури у гунський час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Абашина Н. С.* Давні слов'яни. Археологія та історія: [навчальний посібник] / Н. С. Абашина, Д. Н. Козак, Є. В. Синиця, Р. В. Терпиловський – К., 2012. – 366 с.
2. *Винокур И. С.* Волино-Подольское пограничье – один из районов формирования черняховской культуры / И. С. Винокур // КСИА АН СССР. – М., 1970. – Вып. 121. – С. 27–32.
3. *Винокур И.* Пшеворські елементи у пам'ятках черняхівської культури Волино-Подільського пограниччя / Іон Винокур // *Kultura pszeworska (materiały z konferencji)*. – Lublin, 1997. – S. 51–66.
4. *Винокур И.* Старожитності Волино-Подільського пограниччя II–VII ст. н. е. / Іон Винокур // *Археологія Тернопільщини*. – Тернопіль, 2003а. – С. 139–147.

- 42 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2014. Випуск 18
5. *Винокур І. С.* Генезис черняхівської культури на Волині і Поділлі / І. С. Винокур // Старожитності I тисячоліття нашої ери на території України. – К., 2003б. – С. 51–55.
 6. *Винокур І. С.* Раковецкий могильник / І. С. Винокур, М. І. Островский // МИА. – М., 1967. – № 139. – С. 144–159.
 7. *Гей О. А.* Могильник у с. Раковец (раскопки 1985 г.) / О. А. Гей // Раннеславянский мир: материалы и исследования. – М., 1990. – С. 109–118.
 8. *Герета І. П.* Нові пам'ятки Західного Поділля в світлі проблем черняхівської культури / І. П. Герета // МДАПВ. – 1995. – Вип. 6. – С. 144–163.
 9. *Козак Д. Н.* Вельбарская культура на Волини / Д. Н. Козак // *Kultura wielbarska w młodszyim okresie rzymskim.* – Lublin, 1988. – Т. 1. – С. 117–136.
 10. *Козак Д. Н.* Етнокультурна історія Волині (I ст. до н. е. – IV ст. н. е.) / Д. Н. Козак. – К., 1992. – 176 с.
 11. *Козак Д. Н.* Гуни у Північному Причорномор'ї та слов'яни / Д. Н. Козак // Південна Україна: проблеми історичних досліджень. – Миколаїв, 1998. – Ч. II. – С. 41–51.
 12. *Козак Д. Н.* Готські скарби Волині початку раннього середньовіччя / Д. Н. Козак // Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тисячоліття н. е. – К.; Львів, 1999б. – С. 80–93.
 13. *Кухаренко Ю. В.* Волинская группа полей погребений и проблема так называемой гото-гепидской культуры (тезисы доклада) / Ю. В. Кухаренко // КСИА АН СССР. – М., 1970. – Вып. 121. – С. 57–58.
 14. *Кухаренко Ю. В.* Могильник Брест-Тришин / Кухаренко Ю. В. – М., 1980. – 128 с.
 15. *Милашевський О. С.* Липна кераміка вельбарських типів в черняхівській культурі / О. С. Милашевський // Черняхівська культура: до 120-річчя від дня народження В. П. Петрова (ОІУМ, № 4) – К., 2014. – С. 96–132.
 16. *Милян Т.* Поховання римського часу поблизу с. Йосипівка у верхів'ях Західного Бугу / Т. Милян, О. Осаульчук // Актуальні проблеми археології: тези Міжнародної наукової конференції на пошану І. С. Винокура. – Тернопіль, 2010а. – С. 61–62.
 17. *Милян Т.* Водозабезпечення поселення Йосипівка-3 у верхів'ях Західного Бугу / Т. Милян, О. Осаульчук // Черняхівська культура. Актуальні проблеми досліджень. (До 40-річчя археологічної експедиції НПУ ім. М. П. Драгоманова) 15–17 жовтня 2010 р.: Збірка тез доповідей на конференції. – К., 2010б. – С. 54–56.
 18. *Никитина Г. Ф.* Систематика погребального обряду племён черняховской культуры / Г. Ф. Никитина. – М., 1985. – 209 с.
 19. *Онищук Я.* Нові матеріали до вивчення пам'яток черняхівської культури у верхів'ях р. Ікви / Ярослав Онищук // Волино-Подільські археологічні студії. – Львів, 1998. – С. 212–221.
 20. *Онищук Я. І.* Золота підвіска пізньоримського часу з с. Дудин Львівської області / Я. І. Онищук // Археологія. – 2007. – № 2. – С. 72–76.
 21. *Онищук Я.* Кераміка вельбарської культури з поселення Дудин II у верхів'ях р. Ікви / Ярослав Онищук // АДЛУ. – 2012. – Вип. 16. – С. 301–310.

22. Пашкевич Г. О. Палеоботанічні знахідки з поселення вельбарської культури Йосипівка-III у Побужжі / Г. О. Пашкевич, Т. Р. Милян. – Львів, 2010. – 64 с.
23. Строць Б. Деякі підсумки дослідження поселення пізньоримського часу біля с. Кобиля / Богдан Строць // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і Волинь (матеріали IX наукової історико-краєзнавчої міжнародної конференції). – Луцьк, 1998. – С. 196–197.
24. Строць Б. Слов'яно-германське порубіжжя на Західному Поділлі / Богдан Строць // Доистория Восточной Европы позднеимского времени – начала эпохи Великого переселения народов (материалы полевых семинаров у с. Войтенки 2009, 2010 гг.): Ostrogothica-Serie. – Харьков, 2011. – Вып. 1. – С. 33–35.
25. Строць Б. Дослідження поселення пізньоримського часу біля с. Кобиля на Тернопільщині у 1991–1993 роках / Б. Строць // Europa barbarica. Świerc wieku archeologii w Masłomęczu. – Lublin, 2005. – S. 453–463.
26. Строць Б. Черняхівська культура Західного Поділля / Богдан Строць. – Тернопіль, 2008. – 272 с.
27. Строць Б. Нове селище черняхівської культури на Волино-Подільському порубіжжі / Богдан Строць, Людмила Строць // Давня і середня історія України (історико-археологічний збірник). – Кам'янець-Подільський, 2000. – С. 195–201.
28. Тилищак В. С. Ліпна кераміка Чернелево-Руського могильника / В. С. Тилищак // Черняхівська культура: матеріали досліджень (ОІУМ, № 1). – К., 2011. – С. 111–122.
29. Тилищак В. С. Чернелево-Руський могильник черняхівської культури: автореф. дис... канд. іст. Наук / В. С. Тилищак. – К., 2013. – 20 с.
30. Тилищак В. С. Могильник черняхівської культури Токи: хронологія та особливості керамічного комплексу / В. С. Тилищак // Черняхівська культура: до 120-річчя від дня народження В. П. Петрова (ОІУМ, № 4). – К., 2014. – С. 194–210.
31. Сынчалowski A. Grob gocki z epoki rzymskiej ze wsi Rudka pow. Krzemienieckiego / A. Сынчалowski // Życie Krzemienieckie. – Krzemieniec, 1936. – № 8–9. – S. 349–353.
32. Ivanovski V. I. Nowe badania na cmentarzysku z młodszego okresu rzymskiego w Rakowcu na Podolu / V. I. Ivanovski, A. Kokowski // Sprawozdania Archeologiczne. – Kraków, 1995. – T. XLVII. – S. 221–235.
33. Wołagewicz R. Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a morzem Czarnym / R. Wołagewicz. – Szczecin, 1993. – 330 s.

Стаття: надійшла до редакції 31.10.2014
прийнята до друку 10.11.2014

**TO THE ISSUE OF SETTLEMENT OF VOLYN-PODILLYA BORDERLAND
IN LATE ROMAN TIME**

Yaroslav ONYSHCHUK

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: onyshchuk@ukr.net*

The problem of distribution of the Wielbark culture tribes on the territory of Volyn-Podillya borderland is considered. Based on materials from settlements of Kobyllya, Dudyn II, Malynysche I, Suhovolya IV and others, it is suggested that the Goths settled this area simultaneously with the expansion of Western Volyn in the last quarter of the second century. At the turn of the III century this region became a kind of “bridgehead” for infiltration of Germans in areas of the Middle Dnister and Pivdennyi Bug regions. Being on the lower level of material and spiritual culture, German humanity fell into the sphere of active provincially-Roman influences and became one of the components of the multi-ethnic Chernyakhiv culture. The materials of Ripniv II, Rakobovty, Nesluhiv, Cherepyn and others settlements give reason to believe that Slavic tribe were its carriers.

In the western part of Volyn-Podillya borderland congestion of Cherniakhiv Upper Dnister local group sights is observed. Ethnocontact zone between Germans and Slavs would, probably, pass approximately within the junction of Holohory and Voronyaky ridges. That's where the most western Wielbark culture settlement Yosypivka III was opened. The upper chronological border of most Wielbark culture settlements defined by second half – end of the IV century. Materials from Dudyn II sight enable to assume that Goths lived in the Volyn-Podillya borderland in Huns Time. The answer to the question why Wielbark culture population suddenly left their ancient settlements in the area, will give excavation of sights in the Gothic-Slavic contact zone.

Keywords: Volyn-Podillya borderland, Wielbark culture, Cherniakhiv culture, ethno-cultural influences, ethnocontact zone, settlement, burial grounds.